

[B] **VOORTDUREND BEDREIGD.
DE BIOGRAFIE VAN GERARD REVE**

In oktober 2009 verscheen het eerste deel (*De vroege jaren 1923 – 1962*) van de door Nop Maas geschreven biografie van Gerard Reve, met de overkoepelende titel *Gerard Reve. Kroniek van een schuldig leven*. Daarop volgde in april 2010 deel 2, dat de titel *De ‘rampjaren’ 1962 – 1975* draagt. De bedoeling was dat in de herfst van datzelfde jaar het derde deel (*De late jaren 1975 – 2006*) de biografie zou completeren.

Buiten de schuld van auteur en uitgever heeft deze laatste publicatie een vertraging van twee jaar opgelopen. De erfgenaam van Reve, Joop Schafthuizen, eiste, anders dan bij de eerste twee delen, inzage in de tekst en wilde slechts toestemmen in het citeren uit Reves ongepubliceerde brieven, als een aantal passages uit de biografie werd geschrapt. Deze hadden onder meer betrekking op geldbedragen, het privéleven en bepaalde seksuele handelingen.

Toen aan deze voorwaarden was voldaan – met als onaangenaam gevolg dat de bladspiegel van deel 3 is doorschoten met asteriskken die markeren waar er is ingegrepen –, wilde Schafthuizen de verschijning van het slotdeel alsnog tegenhouden. Na twee gerechtelijke procedures werden zijn bezwaren ongegrond verklaard, zodat het monstrem van een geamputeerde biografie de belangstellende lezers gelukkig is bespaard. Er ligt nu een levensbeschrijving van in totaal 2.366 bladzijden.

Maas besluit deel 1 met de conclusie dat Reve er eind 1962 slecht voorstond. Hij had geen uitzicht op een duurzame liefdesrelatie en zijn literaire loopbaan leek te stagneren. Op beide fronten deden zich echter al spoedig hoopvolle ontwikkelingen voor, die Reve er overigens niet van hebben weerhouden de periode 1962 – 1975 als “rampjaren” te brandmerken. Ter relativering zij opgemerkt dat deze kwalificatie waarschijnlijk op alle jaren van Reves leven van toepassing is.

In 1962 gaat Reve in het tijdschrift *Tirade* de reisbrieven publiceren die hem na *De avonden* (1947) nieuw succes zullen brengen. Hij maakt een reis door Spanje, op zoek naar goedkope en geschikte woonruimte (een regelmatig weerkerend element in zijn biografie) en brengt zijn brieven in

Gerard Reve, Foto Martijn van de Griendt.

1963 bijeen in de bejubelde bundel *Op weg naar het einde*. In december van dit jaar leert hij de jonge Willem Bruno van Albada kennen, door de schrijver Teigetje gedoopt, die tot in de jaren zeventig zijn liefdespartner zal blijven. Later voegt Henk van Manen, door Reve met de naam Woelrat getooid, zich bij hen. Daarnaast zijn er andere seksuele partners, ook voor de twee jongens, en wordt naarstig gezocht naar een vorm van samenleven die voor alle betrokkenen aanvaardbaar is. Dit leidt tot steeds nieuwe woonplaatsen (Amsterdam, Greonterp in Friesland, Le Poët-Laval in Frankrijk, Veenendaal, Weert), verbouwingen en het maken van plannen voor een zinvolle tijdsbesteding van de jongste twee leden van het driemanschap.

Reve zoekt in deze jaren onvermoeibaar de publiciteit, bijvoorbeeld door mee te werken aan het geruchtmakende satirische televisieprogramma *Zo is het toevallig ook nog eens een keer*. Mede door het uitspreken van een magistrale pleitrede wint hij een proces dat tegen hem is aangespannen wegens smadelijke godslastering, waaraan hij zich onder andere schuldig zou hebben gemaakt in zijn tweede brievenboek, *Nader tot U* (1966). Hij treedt toe tot de katholieke kerk en wordt onderscheiden met de P.C. Hooftprijs. De daarbij aansluitende huldiging in de Allerheiligst Hartkerk te Amsterdam is een mediaspektakel van de eerste orde, al spreekt menige katholiek er schande van.

Het werk van Reve wordt goed verkocht en hij

geeft veel lezingen, zodat hij voor het eerst in zijn volwassen leven een zekere welstand bereikt. En dit terwijl zijn uitgever, Geert van Oorschot, naar achteraf bleek, bij het berekenen van de royalty's zijn eigen belangen niet uit het oog verloor. Onderhandelingen en conflicten met uitgevers zullen in toenemende mate het schrijverschap van Reve gaan begeleiden, zeker als Joop Schaffhuizen (Matroos Vos) halverwege de jaren zeventig zijn partner wordt. Enige tijd daarvoor is het dan al tot een breuk gekomen met Teigetje en Woelrat, waarna een aantal kortstondige verhoudingen, steevast met veel jongere mannen, geen lang leven beschoren is.

In de jaren zestig drinkt Reve al erg veel en de uitbundige alcoholconsumptie bevordert zijn depressiviteit en zijn gewelddadige gedrag, waarvan ongenode gasten, maar ook zijn vrienden, het slachtoffer worden. Uit de biografie van Maas rijst het beeld op van een man die zich voortdurend bedreigd voelt. Hij zoekt beschutting in de opeenvolgende woningen waarin hij zich verschanst, zoals het Geheime Landgoed in Frankrijk en, eerder, het huis in Greonterp, waarvoor een muur wordt opgetrokken. Het pand in Engeland dat hij later zal kopen, duidt hij veelzeggend aan als een bunker en van de flat in Weert schildert hij de ramen wit, op enkele kijkgaten na. Het zoeken van het isolement dient ook zijn schrijverschap, getuige de stelling die hij in een brief aan zijn ex-vrouw Hanny Michaelis verkondigt: "Wie in deze tijd iets maken wil, moet zich wel zeer drasties isoleren, om zich niet van streek gebracht te zien door het gestamel & gekras, het geschreeuw & gekledder, dat pretendeert iets met kunst te maken te hebben" (deel 2, p. 544).

Toch vertoont Gerard Reve in de jaren zestig ook een redelijke kant. Met de openbare verdediging van het recht op zijn seksuele geaardheid is hij veel in het verborgene levende homoseksuelen tot steun. Zij vragen hem om raad, bijvoorbeeld als zij getrouwd zijn en kinderen hebben, en Reve beantwoordt hun brieven niet alleen, hij doet dit uiterst gewetensvol. Inzake de overheidssubsidie van literatuur en de interpretatie van de katholieke leer neemt hij serieuze standpunten in, al zijn die vaak in provocerende bewoordingen gesteld.

Later wordt Reve onredelijker en steeds minder ontvankelijk voor tegenspraak, een ontwikkeling die zich halverwege de jaren zeventig steeds duidelijker

gaat aftekenen. Als Remco Campert kritiek heeft op zijn dankwoord bij het in ontvangst nemen van de P.C. Hooftprijs in 1969, slaat hij vijf jaar later terug door hem uit te maken voor "impotente rode nietsnut" (deel 2, p. 494). Typerend is de politieke ("rode") kwalificatie die de tamelijk apolitieke Campert meekrijgt: Reve ziet zijn opponenten nog steeds in het licht van de marxistische leer die zijn jeugd vergiftigde.

Door deel 3 van de biografie waart de geest van Joop Schaffhuizen, door Reve voorzien van de naam Matroos Vos. Niet alleen duiden de vele asterisken in dit helaas wat verminkte deel op zijn interventies, in de laatste dertig jaar van Reves leven gaat hij een allengs grotere rol vertolken. Hij behartigt de zaken van Reve, die, ouder en zwakker wordend, steeds meer aan zijn levensgezel overlaat.

Reve en Matroos Vos onderhouden geen liefdesrelatie en meer dan eens staat hun verhouding op springen. Vechtpartijen, mede gestimuleerd door het ledigen van vele flessen wijn, komen frequent voor. Meer dan eens moet Reve zijn woning ontvluchten, achtervolgd door zijn agressieve partner. Als de twee mannen gezamenlijk in de openbaarheid treden, worden zij niet zelden het middelpunt van beschamende incidenten. Aan het einde van zijn leven lijkt Reve het exclusieve eigendom van Schaffhuizen te zijn geworden, die – dit dient te worden erkend – tot in de laatste ontluiserende jaren (Reve lijdt aan de ziekte van Alzheimer) niet van zijn zijde wijkt.

In de late jaren schrijft Reve voor zijn oeuvre belangrijke titels als *Oud en eenzaam* (1978), *Moeder en zoon* (1980) en *Bezorgde ouders* (1988). Maas behandelt deze literaire werken op de wijze die uit deel 1 bekend is: hij gaat in op de ontstaansgeschiedenis, de achtergronden (overeenkomsten met de historische werkelijkheid) en de ontvangst (door critici en lezers). In mijn bespreking van deel 1 (*Ons Erfdeel*, 2/2010) heb ik kritiek uitgeoefend op de geringe aandacht die hij het werk naar vorm en inhoud schenkt. Die kritiek geldt onverkort voor de delen 2 en 3. Uiteraard stelt een biografie andere eisen dan een studie die het werk tot object kiest. Maar een schrijversbiografie schiet tekort als het literaire werk daarin slechts figureert via de zojuist genoemde drie punten. Ook de thematiek, de literaire techniek en de ontwikkeling die het oeuvre laat zien, behoren te worden beschreven, met inbegrip van de

artikelen en boeken die daarover zijn verschenen. Maas zegt daar weinig of niets over.

Karakteristiek is in dit verband de enkele bladzijden tellende “Nabeschuiving” waarmee Maas zijn biografie na meer dan 2.600 pagina’s afrondt. Twee keer stipt hij daarin het literaire werk van Reve aan. De eerste keer, als hij betoogt dat deze met zijn werk de mensheid wilde verlossen. De tweede keer in de slotlinea, waar Maas vaststelt dat Reve zijn werk een centrale plaats gaf in zijn leven en dat het hem “tot troost en tot alibi” diende (deel 3, p. 748). Hoe wordt een en ander formeel en inhoudelijk manifest in het literaire werk van Reve?

De lezer kan de gesignaleerde lacune betreuren, maar zich ook verheugen over wat deze documentaire biografie (ongeveer de helft van de tekst bestaat uit citaten) wel biedt: een nauwgezette beschrijving van Reves leven, waarvoor veel onbekende bronnen zijn aangeboord. Naar het einde toe lijkt Maas dermate vertrouwd te worden met zijn hoofd- en bijfiguren dat hij het vellen van oordelen, doorgaans ironisch getoonzet, steeds minder uit de weg gaat. Over Harry Mulisch, die goeddeels onkundig was van Reves laatste levensfase, schrijft hij bijvoorbeeld: “Als deskundige prees hij zondagavond in het televisie-programma *Woestijnruiters* Joop Schafthuizen voor zijn voortreffelijke verzorging van Reve” (deel 3, p. 738).

De eerste delen van Maas’ biografie zijn in het algemeen enthousiast onthaald door de kritiek, maar niet door Teigetje en Woelrat, de voormalige liefdespartners van Reve. In een interview bezigden zij zelfs het invectief “vunzig” om zijn werk te karakteriseren. Dit dunkt mij een onverdiende kwalificatie. Toegegeven, de biografie is rijk aan saillante bijzonderheden, ook over het seksuele leven van Reve. Maar men kan niet anders verwachten in de beschrijving van een bestaan dat volgens de schrijver zelf in het teken stond van Seks, Drank en Dood. Bovendien wekt Maas nergens de indruk belust te zijn op sensatie of ranzige details. Voor het geval Woelrat het samenzijn met hem zou willen vastleggen, opperde Reve alvast enige titels, waaronder “Leven met Reve” (deel 2, p. 639). Onder de titel *Ons Leven met Reve* publiceerden Teigetje en Woelrat hun herinneringen aan de periode dat zij samenleefden met de schrijver. Uit hun gebruik van de door Reve bedachte namen, maar ook uit de

opdracht “Aan Gerard Kornelis van het Reve”, blijkt hoe zeer zij nog gebonden zijn aan hun gezamenlijke verleden.

In weerwil van de twee auteursnamen op de titelpagina is het Teigetje (Van Albada) die het woord doet. Belangrijke onthullingen bevat zijn relaas niet. Zowel zijn voorgeschiedenis als die van Woelrat wordt verteld, voordat Reve in hun leven komt. Verder wordt voornamelijk het gezichtspunt van Van Albada aangehouden. Dit betekent dat hij zijn visie kan geven op de gebeurtenissen die leidden tot de breuk met Reve. Enkele malen benadrukt hij de onredelijkheid en het egocentrisme van zijn ex-vriend, maar daar hoort de lezer van Maas’ biografie niet meer van op.

Het is een gemis dat de twee auteurs klaarblijkelijk geen toestemming hadden te citeren uit de brieven van Reve. Zij moeten zich behelpen met parafrasen. Daarvoor in de plaats krijgt de lezer de brieven van Teigetje en Woelrat, maar die verbleken naast de epistolaire brille van Reve.

In 1987 bezoeken Van Albada en Van Manen hun voormalige levenspartner voor de laatste maal. Schafthuizen, hier aangeduid als Nieuwe Vriend, fungeert daarbij als plat pratende en schreeuwende stoorzender. De volgende dag bedreigt hij de twee bezoekers telefonisch: “Als jullie je ooit nog durven te vertonen, sla ik je in elkaar. Ik weet jullie te vinden!” (p. 319)

Ons Leven met Reve dankt zijn waarde vooral aan de vele onbekende foto’s die in het boek zijn gereproduceerd. Aan de biografie van Maas voegt het niets toe, te minder daar aan het literaire werk van Reve hoegenaamd geen aandacht wordt geschonken. Anders gezegd, naast het relaas van Teigetje en Woelrat krijgt de biografie van Nop Maas het aanzien van een imposant werkstuk. Hij moest daarvoor maar eens beloofd worden met een mooie prijs.

G.F.H. RAAT

NOP MAAS, *Kroniek van een schuldig leven 2. De ‘rampjaren’ 1962 – 1975*, G.A. van Oorschot, Amsterdam, 2010, 855 p.

NOP MAAS, *Kroniek van een schuldig leven 3. De late jaren 1975-2006*, G.A. van Oorschot, Amsterdam, 2012, 781 p.

TEIGETJE & WOELRAT, *Ons Leven met Reve*, Balans, Amsterdam, 2012, 319 p.